

obecně a kdy se tím stává zdánlivě definovaným, je stav nemoci slov.

Demokracie, zejména pak vyslovovaná jako demokracie, je dnes velmi nemocné slovo. Z dobré vůle se mu přitěžuje. Jak je možné, že už tři měsíce demogratizujeme a nikdo ještě odpovědně neřekl, co to znamená? Tím spíš, že demogratizuje osmdesát procent lidí, kteří demogratizují už dvacet let a to tak úspěšně, že z toho nebyla demokracie ba ani demogracie, ale deformace, což je další vážně nemocné slovo, neboť nikdo, ani největší odborníci v té věci neví, co se vlastně deformovalo vcelku.

Jde především o artikulaci. Jinak oslábila slova opět ujednou někam mimo v čase a v prostoru a najednou budeme mít ve slovech demokracii a ve skutečnosti jen trochu víc dobré vůle.

Pak kolem nás leží něco dalších mrtvých slov: například nestraník. Je příslušník čs. strany socialistické ne-straník? Je nestraník nestranný?

Ostatně jak se to má se slovem strana? Je-li KSČ strana, co je pak Čs. strana lidová?

Jsou slova, která zemřela tak dávno bezdětna, že už jsou i bez památky a bez paměti. Věc pak zůstává holá a sira jako na počátku světa.

Dokonce i tak prosté slovo jako je zájmeno my něco chytlo. Používá se ho jako prostředku k falešné objektivizaci názorů, na druhé straně pak k vydělování vyšších a nižších: oni nám diskutují, nediskutují, oni nám chodí, nechodí na schůze, oni nám rostou, nerostou. Nemocné zájmeno my se feudalizovalo. Nepojmenovává, ale hodnotí.

Pojmenování je prvním aktem rozumu. Pojmenování je prvním rozhodným aktem, jímž se zavazujeme skutečnosti a jímž zavazujeme sami sebe. Proto mě mrzí, když slyším ta mrtvá nebo přichycplá slova. Neboť nevím, co je pod nimi. Mrtvá slova jsou kameny. Pod kameny, jak víme od prvních krůčků, nebývá mnoho hezkého.

LL. č. 10, 2. května 1968



Vladimír Jiránek

UPŘÍMNĚ ŘEČENO, MYBLEL JSEM SI, SOUDRUHU TAJEMNÍKU, ŽE JSTE ZATČEN...

Emanuel Mandler Se stranou proti straně?

Nemusíme číst noviny ani příliš pozorně, abychom viděli, že založení nové, opoziční strany se dostalo do středu veřejného zájmu. Tématem opozice se zatím nejobširnější zabýval Václav Havel v Literárních listech č. 6. „Je asi dobré“, píše, „aby všichni, kdo si o věci něco myslí, přijali tuto možnost jako výzvu k rozhovoru“. Zdá se, že je to dokonce nutné.

Máme-li totiž o druhé politické straně reálně uvažovat, musíme vycházet z reality, ne z fikcí. Odmítneme-li tedy konstatování prof. Goldstücker, že u nás opoziční strana není možná, protože v Československu již neexistuje třídní společnost (to je ale argument!), nemůžeme vystačit ani s prostítky Havlovým stanoviskem, že v demokracii je druhá strana nutná. Ovšemže, ale my dosud v demokracii nežijeme. Z hlediska druhé politické strany stojí nyní naše společnost před dilematem: nebude u nás demokracie, nevznikne-li druhá politická strana, ta však nevznikne, dokud nebude demokracie. Již tato hra se slovy naznačuje, že izolovaně položená otázka druhé politické strany je otázka položená chybně. Chceme se jí proto zabývat jako součástí otázky kardinální — jak dospět z dnešní krizové situace k demokracii.

Nejprve však chci právě na příkladu Havlova článku naznačit, jak úvahy, které chápou postup společnosti k demokracii jenom jako věc druhé politické strany, jsou chybné i logicky. Havel se neptá, jak dospět k demokracii, zajímá ho, co demokracie je. Mýlně se domnívá, že demokracie nemá co činit s vírou a že je tedy „věcí záruk“. Dokazuje, že za ně nelze považovat kontrolu ze strany veřejného mínění a tím méně vnitřní demokratizaci komunistické strany. Záruku demokracie neposkytují ani nezávislí jedinci, kandidující ve volbách, ani společenské a zájmové organizace, ani obroda zkompromitovaných nekomunistických stran. To vše fakticky neumožňuje volbu, a proto Havel dospívá k požadavku druhé politické strany, domnívaje se, že tím našel žádoucí záruku demokracie. To je ovšem omyl.

Druhá politická strana vznikne, až jí komunistická strana povolí. V rozporu s Havlovým tvrzením by tedy vnitřní demokratizace KSČ měla být závažnější „zárukou“ demokracie než vznik další politické strany (k tomu, zda na komunistickou stranu lze působit zvenčí, se ještě vrátím). Navíc však existence druhé politické strany není sama o sobě vůbec žádnou zárukou demokracie, může to přece být strana-spolupracovník, strana-odbočka, tedy strana, jejíž existence by pouze zastírala mocenský monopol KSČ.

Mocenský monopol se dnes u nás ocitá v krizi, již lze řešit dvěma způsoby: buď jej v nějaké modifikované

formě obnovit (návrh k původní, zcela zdiskreditované formě je v současné době stěží myslitelný), nebo zdemokratizovat politický systém. Vytvoření nějaké amorfnní, „nestranické“ politické strany by mohlo konzervativním silám v mocenském centru KSC̄ dokonce i napomoci k tomu, aby s pomocí této „opozice“ rozhodovaly právě tak suverénně, jako před rokem vlády samy. Takže původní tvrzení (nebude u nás demokracie, dokud nevznikne druhá politická strana, ta však nevznikne, dokud nebude demokracie), lze snadno doplnit: vznikne-li druhá politická strana v době, kdy není demokracie, nemusí to samo o sobě ještě vést k tomu, že vznikne demokracie.

A nyní, chceme-li přemýšlet, jak postupovat od nedemokratického systému k demokratickému, je na místě nejprve tázat se, jaká je povaha tohoto dosavadního nedemokratického systému, zejména tedy, komu v minulých letech přínáležel monopol moci.

KOMUNISTÉ

Odpověď se zdá jednoznačná — komunistům přece. V témž smyslu vyznívá Havlův článek. Jenomže, kdyby to byla pravda, neměli by všichni komunisté rovnou kolektivní odpovědnost za všechny strašné zločiny minulých let, neodpovídali by všichni a v podstatě stejnou měrou za zničení našeho národního hospodářství? Skutečností byla mnohem komplikovanější, dokonce už v prvních poúnorových letech, kdy KSC̄ ve srovnání s dneškem byla homogenní organizací; dnes je např. těžké zjistit, kdo vlastně tehdy vládl, zda Gottwald, aparát, strana nebo Stalinovi experti.

Dnešní tendence posuzovat mocenský monopol jenom podle evidentní nerovnoprávnosti komunistů a nekomunistů je celkem pochopitelná. Bohužel je však takový pohled paušální, nediferencovaný. Jistě, celkem vzato byli komunisté **svobodnější** než nestranici, jako občané však po únoru svobodní nebyli nikdy a v posledních letech také zejména komunističtí intelektuálové **svou** nesvobodu tíživě pociťovali. Jistá známá privilegia museli komunisté už od roku 1948 draze platit: určením každého člena strany bylo nezpřevěřit se stranické disciplíně, tzn. poslušně plnit direktivy mocenského centra. Tomuto mocenskému centru, tedy špičkám stranického aparátu, příslušel monopol moci. Stranici, členská základna KSC̄, sloužili vlastně už jako disciplinovaná „převodová páka“ k dalším převodům (státní aparát, veřejné instituce, masové organizace).

Musíme však konstatovat, vycházíme-li ze stavu v posledních letech, že kromě tohoto základního, mocenského rozvrstvení komunistické strany (špička aparátu, jeho oblastní a místní složky, neplacení funkcionáři, členská základna), byla KSC̄ rozdělena ještě několika základními směry: co do sociální příslušnosti členů (dělnictvo, rolnictvo, zaměstnanci, inteligence), co do věku i co do politických názorů (demokraté,

střed, konzervativci). Navíc, a to většinou uniká pozornosti, tato mnohonásobná, vzájemně se překrývající dezintegrace podstatně zjasnila základní program strany, vybudování beztrždní společnosti. Komunisté-demokraté dobře chápou, že cíle bylo až podivuhodně brzy dosaženo, beztrždní společnost tu je a představuje danost, z níž je třeba vycházet; na druhé straně však s úžasem zjišťují, že cíl vypadá o tolik hůř, než si ho představovali, že jim nezbyvá, než rychle hledat řešení. Vidí jediné, demokratizaci.

To je příčina neustálého, několikaletého napětí ve straně, protože značná část jejího aparátu i jistá část členstva je právě s tím, čeho bylo dosaženo, velice spokojena; dnes jim už nejde o abstraktní blaho společnosti, ale o konkrétní blaho vlastní, o výhody, které, jak brzy nazřeli, demokratizace nebezpečně ohrožuje.

Stručně řečeno: komunistická strana se od února 1948 změnila k nepoznání. Minulosti patří monolitní organizace s železnou disciplínou, slepě oddaná abstraktnímu programu, pro nějž byla ochotna obětovat zájmy tolika spoluobčanů. Dnes KSC̄ představuje mnohem volnější svazek různých názorových, sociálních a mocenských skupin, z něhož zřetelně vystupuje křídlo konzervativní a na druhé straně křídlo demokratické, dnes už ochotné a schopné zabývat se společenskou a politickou situací z hlediska potřeb celku.

Demokratické křídlo nás pochopitelně zajímá nejvíc. Tito lidé — stejně jako mnozí nestranici — dospěli k přesvědčení, že současnou krizi československé společnosti nelze řešit jinak, než nastolením demokratického politického systému. Tato **víra** v demokracii je (v tom zastávám opačný názor než V. Havel) nesmírně závažným faktorem jak demokratizačního procesu, tak, doufejme, naší budoucí demokracie samé. Tak je to ostatně na celém světě, demokracie nemá nějaké stoprocentní záruky, může však mít pevné opory a víra občanů je jedna z nich: při změně vlády, např. v Anglii, se nový ministerský předseda nebojí, že při vypuknutí dalších hospodářských obtíží, které zažádá britská vláda umí úspěšně zorganizovat, jej voliči zavřou do vězení; právě tak ale angličtí občané nemají strach, že nový premiér využije první vhodné příležitosti k tomu, aby nastolil hrůzovládu. Všichni věří v demokracii a vědí, že se mnoha jejím nepřijemným stránkám musí dobrovolně podvolit.

KONKRÉTNÍ DEMOKRACIE

Přes veškerou bídu uplynulé politiky, přes takřka nenapravitelná opatření hospodářská, politická a kulturní zůstalo Československo průmyslovou zemí s bohatě rozvrstvenou společností, s množstvím společenských, hospodářských a kulturních, sportovních a dalších institucí, zemí se špatným, ale zato početným a silně odstupňovaným školstvím, státem, jehož obyvatelstvo v průměru přece jen pociťuje civilizované

kulturní potřeby. Na této institucionální hospodářské, zájmové i individuální pluralitě si každý nepluralitní mocenský systém musí dříve či později vylákat zuby; ostatně toho jsme byli sami svědky.

To vše je dnes všeobecně uznáváno. Těžko však lze pochopit, jak mohou tak snadno vznikat panenské demokratizační projekty, které s tímto stavem nepočítají a pojmají demokracii jako nějaký igelitový pytlík, do kterého se náhradou za dosavadní hrubý pytel celá dosavadní společnost strčí — a hotovo. Nikde na světě není demokracie pouhá slupka, obal, schéma, abstrakce, demokracie vzniká a udržuje se skrze konkrétní, věcnou činnost ve všech oblastech života, v parlamentě právě tak jako v nejmenších hospodářských podnicích, v politickém životě jako ve vědě, filosofii, náboženství nebo literární kritice, v úřadech, časopisech, v obecních samosprávách, v odborových organizacích, na vysokých školách, v televizi, v rozhlase, v umění i v zemědělských družstvech. Tedy všude.

Ale: co se dosud **všude** pro demokracii udělalo? Odešlo jistě, celkem netušeně vysoké množství zkompromitovaných činitelů ze špičkových státních, stranických a veřejných orgánů i z některých dalších institucí, takže je teď lépe vidět, jak velké množství zkompromitovaných činitelů ve svých funkcích zůstalo. Noviny, časopisy, rozhlas a televize mají nepoměrně větší volnost než dříve, a cenzura čeká. Buď na to, že bude zrušena, anebo že znovu začne. Značná část zákonů a nařízení během čtvrt roku natolik zestárla, že fakticky přestala platit; nové zákony, až na řídící výjimky, nejsou. Strana upustila od tzv. direktivního řízení některých oblastí života, v jiných oblastech (např. hned v řízení vrcholných státních orgánů) starý systém v podstatě trvá.

Nepokouším se o výčet, uvádím několik příkladů. Bylo by možno hovořit o dalších a většinou by i z nich vyplynulo, že destrukce starého systému, jakkoli v podstatě stále ještě polovičatá, silně převažuje nad vytvářením nových, demokratických forem (nemyslím tím malé atomizované spolky, těch vzniká poměrně dost). Ale právě v tomto pozitivním řešení, ve vytváření budoucí demokratické skutečnosti, které může být jen zřídka prováděno shora, spočívá jedna z nejjistějších opor demokratizačního procesu.

Ovšem takhle obecně se to hezky řekne, ve skutečnosti se to mnohem hůře provádí. Zvykli jsme si všichni dívat se na demokracii zpovzdálí a vidět tedy zejména její příjemnější stránky. Tak např. chápeme, že „demokracie je diskuse“. Ano, ale co to znamená? Nepochybně možnost svobodného projevu, na druhé straně však také regulace, podle níž se diskuse vede a řídí. A tak je to se vším. Demokracie jsou zejména normy a naše společnost, která demokratickým normám odvykla, si na ně bude těžko zvykat, bude-li ovšem mít příležitost.

Jako příklad nechť poslouží situace kolem zveřejňování justičních zločinů z padesátých let. Někteří lidé se domnívají, že prostý fakt tohoto zveřejňování bude mít vzhledem k spontánnímu ohlasu veřejnosti dostatečně odstrašující účinek, aby se podobné případy v budoucnu nemohly snadno opakovat. To je chyba; po druhé světové válce se několik let v tisku podrobně psalo o řádově zcela stejných zločinech, veřejnost byla rovněž pobouřena, a co se stalo? Za několik let začaly podobné zločiny znovu. Reakce veřejnosti bývá citová a nic proti tomu, jestliže tato citovost nepřeroste jisté meze. Ale tím spíš je třeba rychlé a veřejné práce na normách a pravidlech, které mají opakování starých zločinů a vůbec starých chyb čelit. A jelikož tyto chyby zasáhly každou sféru života společnosti, každý podnik, každé pracoviště, musí i od sudu přicházet demokratizační a zcela konkrétní náprava. Buď demokracie konkrétní, nebo žádná; demokracie „an sich“, demokracie abstraktní, to je konkrétní nesmysl.

VEDOUCÍ ÚLOHA KSČ

Nemyslím, že by okamžitý, kvapný vznik druhé strany zvláště prospěl tomuto konkrétnímu vytváření demokratické společnosti. V jednom ohledu by ji však mohl poškodit v samých základech.

Má-li demokratizace pokračovat tak, aby mohla dospět do stadia, v němž konsolidace bude znamenat opravdové zabezpečení a nikoli nebezpečí zvratu, pak tento postup nemůže mít takový charakter, aby bezprostředně ohrozil postavení komunistické strany jako tzv. vedoucí síly společnosti. Komunistická strana, konkrétně její mocenské centrum a většina funkcionářského aktivu, nehodlá odstoupit od moci a vše nasvědčuje tomu, že se v současné době ani nehodlá o moc dělit (viz např. sestavení nové vlády). Přitom má špičkové státní orgány natolik zajištěny, aby mohla v případě bezprostředního ohrožení, tedy **kdyby již neviděla jiné východisko**, použít násilných prostředků k zvládnutí situace.

Tato možnost (a nemusí být zcela nereálná) je posilována tlakem ze dvou rozdílných stran: jednak tlakem konzervativních stranických funkcionářů a činitelů, kteří uvítají jakéhokoli organizovaného nepřitele, aby se pokusili obnovit komunistickou stranu v její dřívější formě i s celkovým direktivním mocenským monopolem centra; ale právě tak postojem rozvážných lidí — komunistů i nekomunistů — kteří poučenými smutnými zkušenostmi dobře vědí, že obrodný proces nesmí překročit legální meze, pokud tu vůbec jsou, a obávají se nekontrolovaného výbuchu pudů a vášní. Skutečně, kdyby tu nebylo síly, která by zajistila legální průběh současných přeměn, mohla by mít demokracizace jen jeden výsledek: takový, jaký měly budapeštské události v roce 1956.

Takto pokračovat může se demokratizační proces jevit

jako nepřilíh nadějně proplování mezi Scyllou vnitropolitických nepokojů a Charybdou vedoucí úlohy strany, a na tomto omšelém průměru v tomto případě skutečně něco je. Ale ať je to jakkoli, vedoucí úloha KSČ je skutečností, z níž musí každá reálná úvaha vycházet.

To ovšem neznamená, že se máme spokojit s tím, jak vedení KSČ samo svou vedoucí úlohu pojímá a interpretuje. Jestliže trvá na tom, že bude rozhodovat o hlavních věcech v řízení tohoto státu, pak jsou jeho obyvatelé, straníci i nestraníci, v zájmu demokratizačního vývoje povinni požadovat, aby měli právo toto rozhodování kontrolovat a ovlivňovat. Veřejnost má tak právo vědět, co všechno se vlastně dalo na tzv. prosincovém a lednovém plénu ÚV KSČ, protože tu šlo o věci prvořadého významu pro stát a každého jeho občana.

A stejně tak máme právé dovědět se, jakým způsobem v dubnu probíhala volba nového předsednictva ústředního výboru; nebude-li strana kontrolována veřejností, může být veřejnost brzy překvapena tím, že ke Kapkovi, Martinu Vaculíkoví a Švestkovi přibudou do vedení strany další představitelé starého systému. A známá píseň, obehřávaná po dvacet let, může začít znovu . . .

Hovořím záměrně o občanech, o veřejnosti, protože nebudou-li zmíněná práva a možnosti přiznána všem, nýbrž jen komunistům, zvětší se tím ještě dosavadní rozdělení národa na straníky a nestraníky; a přitom právě postupné odstraňování tohoto předělu může vést k demokracii. Je to nyní zjevně jeden z nejnaléhavějších politických úkolů demokratických sil jak v řadách komunistické strany, tak mimo ni: společnou politickou aktivitou, konkrétní prací v odboch, kolem stranických organizací, ve spolcích a sdruženích vytvářet předpoklady pro budoucí demokracii.

CO DĚLAT?

Jak je zřejmé, stavím se tu nejen za to, nezakládat hned kvapně druhou stranu, ale doporučuji řešení svým způsobem právě opačné: respektovat daný stav, tzv. vedoucí úlohu KSČ a spolupráci demokratických sil, straníků i nestraníků, jednak co nejrychleji likvidovat antikvované štěpení obyvatelstva na privilegované i nepriviligované, jednak společně působit na mocenské centrum v tom smyslu, aby demokratizace pokračovala v celé společnosti i uvnitř strany (zejména rychlým odstraněním direktivní stranické disciplíny); aby dosažený stav demokratizace byl bez prodlení legalizován patřičnými normami a aby také mocenské centrum pracovalo stále demokratičtějším způsobem. Tak snad může, samozřejmě v optimálním případě, nastat stav, kdy demokratická normalizace politického života bude reálně možná, protože nebude spojena ani s rizikem pomsty a hrubé odvety, ani

s nebezpečím vypjatého, nedemokratického a třeba s násilného mocenského boje.

Protože toto pojetí může vypadat příliš odtažitě, pokusím se je alespoň v náznaku konkretizovat.

Nejprve ke spolupráci straníků a nestraníků. V některých organizacích např. existuje zrak (pokud vim i ve Svazu čs. spisovatelů), že se před zasedáním ústředního orgánu schází jeho stranická skupina a předem zaujme k příslušným problémům stanovisko závazné pro všechny její členy. Pochopitelně, že tento zlozvyk odsuzuje nestraníky k trapné úloze pasivních outsiderů, když vše je rozhodnuto předem bez jejich účasti. Pokud by však na to nestraníci reagovali vytvořením vlastní „nestranické“ buňky, málo tím spravi: jednak jsou v takových orgánech beztak bez výjimky v menšině (a na to se v minulém období pečlivě dbalo), především však jen ztvrdí daný stav. To, co dříve bylo zjevně neregulérní, dostane nyní klamný punc demokratičnosti. Není snad schůdnější cesta v dohodě všech, že se nedemokratický mrav stranických skupin zruší a že se místo toho vytvoří kupř. pracovní skupiny k řešení jednotlivých problémů, složené ze straníků a nestraníků?

V nejrůznějších podnicích a závodech se v dnešní době stranické organizace zabývají celostátním děním a mohou mnoho učinit pro rehabilitaci politické aktivity všech, tedy i své vlastní, budou-li k takovým jednáním pravidelně zvat nestraníky (k tomu samozřejmě musí i nestraníci vyvinout patřičný tlak); naopak zase učiní první krok k bývalému stavu, budou-li z těchto věcí dělat tajnosti. Pouze podobným způsobem lze také, a to je opět jeden z nejnaléhavějších úkolů dneška, aktivizovat odborové organizace. Celé velké skupiny obyvatelstva se za dlouhá léta odnaučily demokratickému provozu; početné vrstvy dělnictva, ukolébány jednou z nejvelkorysejších sociálních demagogií v dějinách, byly v době, kdy se nad celou republikou vznášela hrozba hospodářského krachu a nezaměstnanosti, přesvědčeny, že se nahoře o ně dobře starají a že tedy jejich aktivita (bylo to tak ostatně pohodlnější) je zbytečná. Začínají-li nyní — a spolu s nimi i mnozí další — vidět pravý stav věcí, musejí také hledat cestu, jak v současné obtížné situaci hájit vlastní zájmy.

Všeobecně se má za to, že k aktivizaci politického života velice přispívají tisk, rozhlas a televize. Mohly by ovšem přispívat mnohem víc. Tisk se dnes např. s oblibou zaměřuje na odhalování dalších justičních křivd z 50. let a mnohem méně se angažuje v hodnocení a kritice dnešní politiky. Je to jistě méně riskantní, ale také méně užitečné. Jistě, o minulých chybách, omylech i vraždách se psát musí. Mlčelo se o nich dvacet let a nelze je zveřejnit všechny za dva měsíce. Hlavně se však nesmí zapomínat na to, že odstranění křivd minulosti je jen část toho, co se dnes musí udělat pro budoucnost.

A tak se vracíme, i když nepřím, k otázce druhé strany. Nebude-li nyní založena, neznamená to, že by se politická aktivizace, o níž je řeč, mohla obejít bez nezávislých skupin, organizací a institucí, které, ačkoli by byly organizovány na zcela jiných principech než stranických, přece by měly a musely zaujímat vlastní politické postoje a hájit vlastní politické zájmy. Bude-li demokratizační proces ve svém celku pokračovat, může takto přirozeně vzniklá pluralita poskytnout základ, z něhož vznikne normalizovaný politický život.

Student, 7. května 1968

Doc. Jiří Sláma

O budoucnosti socialistické demokracie v Československu spolurozhoduje ekonomika

Už několik týdnů přitahují pozornost naší veřejnosti ekonomické otázky. I když nadále pokračuje diskuse o tom, jak by se měl vyvíjet politický systém naší společnosti, i když uvnitř komunistické strany zůstává zatím stále ještě otevřenou otázkou termínu a formy příštího stranického sjezdu, i když náš rozum a cit je vždy znovu otrřásán dalšími zprávami o nezákonostech a nelidském zacházení s lidmi, od kterého nás dělí v mnoha případech znepokojivě krátká doba — tlačí se ekonomika právem do popředí.

Byla doba, kdy vstup ekonomiky do veliké veřejné diskuse byl podezřelý a jak se ukázalo, ne zcela bez důvodu. Bylo to v r. 1956 po XX. sjezdu KSSS. I když i tenkrát měly otázky ekonomiky a jejího řízení značný společenský význam, bylo jich tehdy přece jenom použito k odvedení pozornosti od klíčové problematiky politických deformací v našem poválečném vývoji a odpovědnosti za ně, a zejména jich bylo použito pro to, aby byl torpedován požadavek svolání mimořádného sjezdu. V tehdy požadovaném mimořádném sjezdu mnozí právem viděli jistou naději na různé rozchod s minulostí a s osobami, které ji reprezentovaly, a na vytvoření záruk zcela nového vývoje.

Je asi ironií osudu, že „vítězství ekonomiky“ a potlačení politických otázek v diskusích r. 1956, zajištěné převážně centrální manipulací (převážně — říkám z toho důvodu, že ekonomické otázky širokou veřejností velmi zajímaly a zajímaly jí právem), byly pro tuto ekonomiku vítězstvím Pyrrhových. I když jsme tenkrát v r. 1956 byli daleko od toho stupně zralosti problematiky a od toho stupně pochopení klíčových ekonomických otázek, kterého je dosaženo dnes, ukazuje naše dvanáctiletá zkušenost s politickými ba-

riérymi, na které naráželo řešení ekonomických otázek, že obratu v ekonomice a v ekonomické politice, ke kterému se dnes propracováváme, mohlo být dosaženo o mnoho let dříve.

Tak jako znamenalo prodlužování defektivního stavu v politice každým rokem nové nezákonnosti a křivdy, prohlubování rozkolu mezi mocí a občanem, prohlubování krize strany a společnosti — rozvíjely se do stále větších rozměrů také ekonomické procesy, které, spřízněné s defektní politikou, vyvolaly vážnou ekonomickou krizi naší společnosti.

Krize, do které se dostal náš politický a společenský systém a koncepce jeho rozvoje, našla svůj korelát, ale také silný zdroj a podnět svého překonání, v kritickém stavu naší ekonomiky i koncepce jejího rozvoje.

Krize ekonomiky, kterou ovládala v tak mnohém vadná a chybná politická moc, krize ekonomické základny moci se nutně stala krizí této politické moci samotné.

Prohlašuji-li nyní, že je na místě vzestup zájmu občanů o ekonomiku, neznamená to, že nehrozí žádné nebezpečí z potlačení nejzřetlivějších otázek politiky pod záminkou nutnosti prvotradního řešení závažných ekonomických záležitostí.

Přesto si však myslím, že je třeba se bez velkých obav ze záměrně navozeného vytlačení politiky z diskuse s ekonomikou věnovat rozsáhlému, hlubokému a samozřejmě veřejnému rozboru ekonomické situace a konfrontaci zájmů a stanovisek v oblasti ekonomiky. Diskuse o cestách demokratické tvorby a kontroly moci musí pokračovat. Mohla by však vyznít naprázdno nebo ztratit na účinnosti, kdyby nebyla vedena v kontaktu s diskusí prohlubující společenské poznání naší ekonomické problematiky. Nejen v naší situaci platí, že hlubinné zdroje politických procesů, konfliktů i retardčních tendencí jsou právě v ekonomice.

SVOBODA A BOHATSTVÍ SPOLEČNOSTI

Otázky ekonomické existence a otázky duchovní existence zaujímají různé místo v systému hodnot různých společenských vrstev a ve společenském povědomí různých vývojových etap lidské společnosti. Přes tuto rozdílnost bychom museli odmítnout jakékoliv nad lid se povyšující, panské představy o tom, že pro dělníky a rolníky je otázka duchovní svobody div ne nicotnou věcí, kterou hladce obětují za ekonomický blahobyt. Je však jisté třeba ukazovat, jak duchovní nesvoboda nejenom omezuje člověka v uspokojování jeho duchovních potřeb, jak ukracuje tuto podstatnou složku jeho životní úrovně, ale jak také oslabuje ve složitých, ale ne významných souvislostech i ekonomiku a ohrožuje ekonomickou existenci každého z nás.

Závažná je i opačná souvislost, kterou by měla mít